

Եւտիքէսի հետեւող , եւ իւր բոլոր համախոհ կիւրեղականք՝ կատարեալ
Եւտիքականք , եւ թէ Քաղկեդոնի ժողովն Լեւոնեան Տոմարաւ թէ՛ դա-
նոնք եւ թէ՛ զԵւտիքականութիւնը ի միասին դատապարտեց : Ահա
Մինոտաւրեան նոր եղջերուաքաղ մը , որ թէ եւ ոչ նուազ քան զհին
առասպելն անճոռնի եւ մտացածին , բայց այնքան տիրացաւ համոզ-
մանց վրայ եւ արմատացաւ , որ դարեր ապրեցաւ , եւ մինչեւ ցայժմ
իսկ այդ կարծեաց վրայ հաստատուած են ամեն Եկեղեցական պատմու-
թիւնք եւ ամեն լուրջ գրութիւնք , իբր անտարակուսելի ճշմարտու-
թիւն մը , — թէ եւ հակառակ վկայեն այնմ՝ հաւատարիմ վաւերագիրք ,
անժխտելի իրողութիւնք , նաեւ բանն ինքնին , անտի յառաջ եկած
յայտնի անտեղութիւնները տեսնելով :

(Շարունակելի)

ՍՈՒՔ. Վ. ՊԱՐՈՆԵԱՆ

ԹԱՏՐՈՆ

Թ Է Ո Տ Ո Ր Ա

ՏՐԱՄ 3 ԱՐԱՐՈՒԱԾ ԵՒ 7 ՊԱՏԿԵՐ

Գործ՝ Վիկտորիէն Սարսուի

Ա .

Թեոսորաի ներկայացումը , բաւական ատենէ ի վեր , անհամբե-
րութեամբ կսպասուէր թատերասէր ժողովուրդին կողմէ : Բայց անոր
ներկայացումը տխրալի յուսախաբութիւն մը ներգործեց : Թեոսորա շա-
հագրգիռ հանգամանքէ բոլորովին զուրկ է : Գրեթէ մէկ ծայրէ միւս
ծայր՝ անհատնում ու տաժանելի մենախօսութիւն մըն է , գրուած մի-
միայն Սառա-Պէրնարի համար , ցոյց տալու՝ արամադիգական այլազան
փազերու մէջ , անոր հոգեխռով եւ հրապուրիչ տաղանդը :

Թեոսորա խաղացուած է առաջին անգամ 1884ին , Բօրք-Սեն-Մար-
թեն թատրոնին մէջ : Սարսու , այն ատեն , արուեստի մեծ յաջողու-
թիւն տարաւ : Ժամանակուան կրիտիկոսներն հռչակեցին նորա տրամը
իբր հրաշակերտ : Հրաշակե՞րտ : — Ահա 17 տարի անցաւ անկից 'ի վեր ,
եւ նոյն տրամը մեզ կը ներկայանայ ճանճրանալի , լիք թատրոնական
հինցած ficelleներով , որ հակառակ ճոխ ու զեղունակ skifօրներու , հա-

կառակ նաեւ Սառա-Պէլլինաոյ յաւիտենապէս երիտասարդ տաղանդին , ժողովուրդը անտարբեր թողուց : Եթէ Թէոտորայի դերն մեծ ողբերգուհին չկատարէր , տրամը խոշոր անկում մը պիտի ունենար : Բայց Սառա Բարիզցիներու պաշտելի կուռքն է , եւ որոյ մինակ ներկայութիւնն կը բաւէ նոյն իսկ միջակ թատերախաղի մը արժէքը բարձրացնելու : Երբ ան բեմ կուգայ , հիացումի մրմունջ մը կը աւարածուի միշտ բոլոր սրահին մէջ : Հրապուրիչ , հպարտ , դեռ գեղեցիկ՝ հակառակ իր վաթսուէնամեայ դարուններուն , անոր ձայնն այնքան հնչուն , այնքան ներդաշնակաւոր է որ կը դիւթէ ունկնդիրն ինչպէս Շիւպէրի մի մեղեդին : Նա ունի վայրկեաններ ցասումի , որ խիստ ողբերգական են , վայրկեաններ սիրոյ , մեղամաղձութեան ու վշտի , որ կարծես անոր անձնաւորութիւնն է : Բայց հակառակ սոյն չքնաղ յատկութիւններուն , Սառա , Թէոտորայի դերին մէջ , չյուզեց զմեզ խորապէս , ինչպէս Ֆիքսի կամ Քաւեշիազարդ Տիկինի դերերուն մէջ : Յանցանքը սակայն Սարտուինն է , որ ոչ Իպսէնի հզօր հոգեբանութիւնն ունի , եւ ոչ Հիւկօի ճշկուն ու գունագեղ ոճն : Բացի մի քանի կատակերգութիւններէ , ինչպէս « Les pattes de Mouche » , « Nos Intimes » , « Divorçons » եւն , որոնք գաղղիական թափանցկոտ ոգին կը կրեն , եւ որոնց մէջ հեղինակն ցոյց կուտայ իր կատակերգական գեղեցիկ ու հաճոյալի տաղանդն , իր տրամներու մէջ , Սարտու շատ սկար է , եւ որոնց համար յարատեւ ու գերադոյն ճիգ մը ըրած է իր փառասիրութիւնն գոհացնելու : Գրեթէ իր բոլոր թատրոնն զուրկ է ճշմարիտ զգացումէ , ճշմարիտ գեղեցկութենէ , ճշմարիտ արուեստէ : Չունի նա կիրքի անկեղծութիւնն , երազի անբծութիւնն , սիրոյ վսեմութիւնն , ծիծաղի , տառապանքի , փառքի , հայրենասիրութեան անմահ կրակն : Թեոտորա իր « Patrie » կամ « La Tosca » տրամներու նման , լեցուն է ճոխ զգեստներով , հրացանի հարուածներով , զինւորներով , ակնահաճոյ skifօրներով , որոնք գասական թատրոնի զարդը կը կազմեն :

Բ .

Թէոտորա , Բիւզանդիոնի կայսրուհին , մի տեսակ ճեւաշէն է , որ յաճախ կը թողու պալատն , փողոցները թափառելու , գտնելու համար պատահարներ : Սոյն գողունի ելքի միջոցին , կը հանդպի Անդրէաս աւուն երիտասարդի մը , որմէ կը սիրուի Միքսա անունին տակ : Սոյն երիտասարդն , որ յաճախ արքունական ու ձիարշաւի հանդէսներու ներկայ կը գտնուի , ու կը տեսնէ կայսրուհին Թէոտորա , զայն չճանչնար : Ասի պարզապէս անհաւանական է : Անդրէաս յեղափոխական մ'է , եւ Յուստիանոս կայսրն սպանելու դաւադրութեան երդուեալ անդամներէն մին , հետեւապէս , ոխերիմ թշնամի կայսրուհւոյն՝ որ է Թէո-

տորա , այսինքն էր պաշտելի Միրթան : Սոյն թատերական հիմնակէտն՝ որ Շէյքսպիրի մը գրչին տակ , սրտայոյզ ու վսեմ հանգամանք մը պիտի առնէր , Սարտու չէ կրցած վարպետի մը ճարտարութեամբ ստեղծագործել : Առաջին արարուածը՝ խիստ ճանճրանալի է , չկայ ո եւ է զեղեցիկ տեսարան ջնջելու համար այն սառնային ազդեցութիւնն՝ զոր կը թողուն երգիչներու պետին ապուշ շատախօսութիւնն , եւ թէոտորայի անվերջանալի ընդունելութիւնն , մեղկօրէն տարածուած իր անկողին-նստարանին վրայ , որ պատճառած է սիրամարդի փետուրներով : Չանճրանալի է նաեւ երկրորդ արարուածն , ուր թէոտորա՝ եգիպտացի կախարհուհւոյ մը tricot-ն ուտելէն ետքը , ցոփ աղջիկներու խումբ մը կուգայ սիրաբանելու ազնուական անգործ երիտասարդներու հետ : Բուն տրամը կսկսի երրորդ արարուածի վերջին մասին մէջ , ուր հայրենասէր երիտասարդներ դաւադրութեան առաջին հիմնաքարը կը դնեն , եւ սոյն գիշեր , Մարսելլոս , դաւադիրներէն մին , ժամագրութիւն կուտայ Անդրէասի , միասին Յուստիանոս կայսրն սպաննելու : Սոյն արարուածը կը վերջանայ թէոտորայի այցելութեամբ իր տարփաւորին տունը : Հոն կայսրուհին չխնայէր հնչուն ու քաղցր համբոյրներ տալ Անդրէասի : Չորրորդ արարուածին մէջ , դաւադրութիւնը կը յայտնուի անձանօթ մատնիչի մը միջոցաւ , եւ Մարսելլոս վիրաւորուած՝ կը բերուի կայսեր ու պալատականներու ներկայութեան դաւադիրները մատնելու եւ կամ չարչարուելու : Մարսելլոս բարձր հոգիի տէր է , եւ հակառակ կայսեր սպառնալիքներուն՝ ոչ մի գաղտնիք չհաղորդէր , նախապատուելով տանջանքը , մահը , թէոտորա , սոյն պահուն , վերջին ճիգ մը կընէ , եւ երբ կիմանայ թէ Անդրէաս , իր տարփաւորն , դաւադրութեան մէջ է , իր փոքր դաշոյնն , որ սանդրաձեւ իր ոսկեթել մազերուն մէջ կը պահէ միշտ , կը մխէ Մարսելլոսի սիրտն , որպէսզի ասիկա չմատնէ չարչարանքին միջոցին իր սիրականին անունը : Սոյն տեսարանն , հակառակ իր տրամագիգական երեւոյթին , բնաւ չյուզեց հասարակութիւնն : Պատճառն այն է որ՝ հասարակութիւնն չէ շահադրդուած Մարսելլոսի անունով , որ գրեթէ մի անձանօթ է անոր : Այսպէս նաեւ , նա չչաւ հագրդուեցաւ Անդրէասի մահով , որոյ մասին տարտամ գաղափար մը ունի միայն , եւ որոյ մասին թէոտորայի սնուցած սէրն պատահումի քմահաճոյք մ'է , — բնականաբար , ինչ որ Սարտու ուղած էր ներկայացնել գերագոյն ու ճշմարիտ տարփանք մը , ինչպէս Շիմէն Սիտի , կամ Յէսարը Հիպպոլիտի մասին :

Վերջին արարուածին մէջ , երբ յեղափոխութիւնն կը պայթի , Անդրէաս վիրաւորուած կը բերուի պալատ — չեմ գիտեր ինչո՞ւ — թէոտորա կընդունի թեւատարած իւր տարփաւորն , կը համբուրէ զայն , կը շոյէ , կ'առնէ զայն մերկ , թաւշեայ բազուկներուն մէջ , կը սեղմէ կուրծքին վրայ : Բայց Անդրէաս հողեւարք վիճակի մէջ է , եւ թէոտո-

րա զայն փրկելու համար մահուան ճիրաններէն, կը խմցնէ անոր Եգիպտացի վհուկին — Թամիրիսի — պատրաստած հրաշագործ ըմպելին, որ ուրիշ բան չէ՝ բայց եթէ մահացու թոյն մը, սահմանուած Յուստիանոս կայսեր: Անդրէաս կը մեռնի թէոգորայի յուսահատական զգուանքներուն տակ, եւ երբ Յուստիանոս՝ յաղթական, կը վերադառնայ պալատ, տեսնելով թէոտորա ինկած իր տարփաւորին դիակին վրայ, կը հրամայէ դահիճին խղղելու կայսրունին: Թէոտորա կը մեռնի դիւցազնաբար: Ահա սոյն տրամին նիւթը, նիւթ մը, որ կրնար Արֆայն Լիրի կամ Մազպիքի պէս հրաշակերտ մը լինել, եթէ Սարտու ունենար Շէքսպիրի հուժկու երեւակայութենէն գոնէ մի տոգոյն կայծ:

Գ.

Վիքտորիէն Սարտու ծնած է 1831, Նոյեմբեր 5ին: Հետզհետէ ուսումնասիրած է իրաւագիտութիւն եւ բժշկութիւն: Բայց ոչ մի կոչում չզգալով այս ճիւղերու մասին, եւ հակառակ իւր ծնողքի թախանձանքին, կը նկատուի գրական ասպարէզին մէջ:

Սարտուի գրական նախաքայլերն եղած են յոյժ դժուարին: Գրեթէ ոչ մի գրադէտ չէ ունեցած իր դժբաղդութիւնն: Բայց նա նկարագրի տէր, եւ օժտուած կամքի հզօր լծակով մը, շարունակած է իր նպատակն, առանց մի վայրկեան չեղելու անկէ, եւ վհատելու իր վերջնական յաջողութեան վրայ: Իր միջոցին, գրեթէ Բարիզի բոլոր թատրոններն լցուած էին Սկրիպի եւ իր աշակերտներու ապիկար, խեղճուկ թատերախաղերով, եւ որոնք, տէր բեմական ասպարէզին, թշնամի էին ու եւ է սկսնակի նոր արուեստական ձգտումներուն: Սարտու իբր ապրուստի միջոց, ունէր մի քանի դասախօսութիւններ, թէ Բարիզ եւ թէ անոր շրջակայ գիւղերը: Կուսուցանէր լատիներէն զոր խիստ լաւ գիտէր, եւ հին յունարէն զոր բոլորովին չէր գիտեր:

Բարիզի մէջ, ակնյայտնի է որ, արտաքին մաքուր երեւոյթը մեծ դեր կը խաղայ: Այնպէս որ՝ եթէ ու եւ է ձեռագիր յանձնելու համար ու եւ է տնօրէնի, հեղինակն լաւ չէ հագուած, կը կորսնցունէ իր բոլոր գրական արժանիքն: Եւ Սարտու, ահուելի թշուառութեան մէջ, ունէր մի հինցած, գունատած, կարկտած վերարկու, եւ մի նոր բանթալոն՝ որ կը պատկանէր իր բարեկամին, եւ որուն հետ կը բնակէր նեղ մանսարդի մը մէջ, հազիւ մարդաչափ բարձրութիւն ունեցող:

Եթէ Սարտու, այն ատեն, բոլորովին անծանօթ էր իբր թատերագիր, գրեթէ հռչակաւոր էր իբր ոգէհարցական միջնորդ (médium): 1851 թուին է որ ոգէհարցութիւնն Ամերիկայէն մուտ գտաւ ի Ֆրանսա, ոգէհարց Հոմի (Պօան) միջոցաւ: Սոյն միջոցին, Սարտու բնական գիտութեամբ եւ գլխաւորաբար Արակօի քարտուղար Ռուժօնի հետ առ-

տեղագիրտութեամբ կը պարապէր : Այս բոլոր ուսումնասիրութեանց իբր հետեւանք , նա մի նոր վարդապետութիւն ստեղծեց որ է «նախագոյութիւնն հոգիի մարմնոյ վրայ՝ զոր կոչեւորէ» : Եւ շարունակաբար դրեց նա յօդուածներ «Spirite» կոչուած հանդէսին մէջ , որ այն ատեն մեծ հռչակ ունէր : Ասով մէկտեղ , Սարտու չէր հրաժարած թատրոնէն , եւ իր առաջին գործն , La Taverne des Etudiants , խաղցուեցաւ Օտէօն թատրոնին մէջ , 1854 , Ապրիլ 1ին : Սոյն աննշան կատակերգութեան առաջին ներկայացման պահուն , բոլոր ունկնդիրներն կատաղաբար կը սուլէն , այնպէս որ դերասաններն կստիպուին , ամեն վայրկեանի , լռել , ու այնպէս ընդհանուր ծիծաղի մը մէջ վարագոյրը կիջնայ , վերջ տալով այս դաւեշտական quiproquoին :

Մի տարի յետոյ , Սարտու հեղինակեց «Le Bossu» , կուզ անուն մի տրամ , որ մերժուեցաւ բոլոր թատրոններէն : Վհատած յանձնեց իր գործն երկու ծանօթ թատերագիրներու Բօլ Ֆէվալի եւ Անիսէ Պուռժուայի , որոնց ստորագրութեան տակ խաղցուեցաւ այն տրամն Բօրթ-Սէն-Մարթէն թատրոնին մէջ :

1859ին , խաղցուց Տեժագե թատրոնին մէջ «Les premières armes de Figaro» անուն երեք արարուած կատակերգութիւնն : Սոյն գործն բաւական յաջողութիւն գտաւ : Քիչ յետոյ խաղցուց նաեւ երկու կատակերգութիւններ , մին «Les gens nerveux» , Բալէ Ռուայալ թատրոնին , երկրորդն՝ Monsieur Garat , Տէժագէ թատրոնին մէջ :

Սակայն այս մի քանի միջակ յաջողութիւններէ յետոյ , Սարտու վերստին կիյնայ սեւ թշուառութեան մէջ : Իր «Pattes de Mouche» կատակերգութիւնն կը մերժուի ամեն թատրոնէ : Յուսահատած , ջլատած իր բաղմաթիւ ապարդիւն գիմումներէն , Սարտու կը խնդրէ իր կնոջմէն որ երթայ գտնէ Ռօզ-Շէրի ծանօթ դերասանուհին , որ միեւնոյն ատեն կը վարէր Ժիլմազ թատրոնը : Տիկին Սարտու կը պատմէ անոր իր ամուսնոյն գրական պայքարներն , ու այն տաժանալի թշուառութիւնն , որուն մատնուած է իր ամուսինն , եւ զոր սնուցանելու համար , ըստիպուած է ծախել իր գլխարկներն ու հանդերձները : Ռօզ-Շէրի , յուզուած , կը կարդայ անմիջապէս վերոյիշեալ կատակերգութիւնն , եւ հետեւեալ օրը կը գրէ Սարտուին որ իր գործն ընդունուած է : Սակայն Սարտուի հռչակն տարածուեցաւ Nos Intimes գեղեցիկ կատակերգութեամբն , որ մեծ յաջողութիւն ունեցաւ վերոյիշեալ թատրոնին մէջ : Այսպէս , Սարտու , կնոջ մը շնորհիւ՝ կեանքի նիւթական պէտքերէն ազատուած , կը խաղցնէ շարունակաբար «Les Pommes du voisin» , «Vieux Garçons» , «La Famille Benoiton» , «Perle Noire» , «Patrie» , «Madame Sans-Gêne» , «La Tosca» , «Thermidor» , «Théodora» եւն. եւն. :

Այսօր Վիքտորիէն Սարտու համայնածանօթ է , հարուստ , ակադեմական , եւ Մաուրիի գղեակին կալուածատէր :

Բարիկ , Յունվար , 1902

Ս . ՆԱԻԱՐԵԱՆ